VÄGIVALLAENNETUSE KOKKULEPE

2021»2025

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS 3
2. VÄGIVALLAENNETUSE KOKKULEPPE LÜHIÜLEVAADE 4
3. ÜLEVAADE VÄGIVALLA LEVIKUST JA SENISEST VÄGIVALLAENNETUSEST 7
   - VÄGIVALLA LEVIK EESTIS 7
   - SENINE TÖÖ VÄGIVALLA ENNETAMISEL JA TÕKESTAMISEL 10
4. VÄGIVALLAENNETUSE TEGEVUSSUUNAD 14
   - 1. VÄGIVALDA TAUNIVAD HOIAKUD JA NORMID NING VÄGIVALLA-TEADLIKKUS 14
   - 2. VÄGIVALLAENNETUS HARIDUSASUTUSTES, NOORSOOTÖÖS, HUVIHARIDUSES JA –TEGEVUSTES 16
   - 3. VÄGIVALLAPROBLEEMIDEGA LASTE JA NOORTE TOETAMINE 18
   - 4. PEREVÄGIVALLA ENNETAMINE JA VÄHENDAMINE 20
   - 5. EAKATEVASTASE VÄGIVALLA MÄRKAMINE JA ENNETAMINE 22
   - 6. VÄGIVALLAENNETUS DIGIMAAILMAS 24
   - 7. INIMKAUBANDUSE ENNETAMINE 26
   - 8. SEKSUAALVÄGIVALLA ENNETAMINE 28
   - 9. SPETSIALISTIDE VÄGIVALLATEADLIKKUS JA SEKKUMISOSKUSED 30
   - 10. OHVRISÕBRALIK MENETLUS 32
   - 11.VÄGIVALLAOHVRITE KAITSE JA TUGI 34
   - 12. VÄGIVALLAST LOOBUMISE TOETAMINE 36
   - 13. TERVISHOIU- JA SOTSIAALTEENUSTE OSUTAJATE SUUREM ROLL VÄGIVALLAENNETUSES 38
   - 14. VÄGIVALLAENNETUSE POLIITIKA MÕJU UURIMINE 40

1. SISSEJUHATUS

Vägivald on Eestis endiselt terav probleem, mis puudutab paljusid inimesi. See on ka mitmetahuline probleem, sest vägivald esineb eri vormides ja põhjustab suuri kannatusi[1]. Vägivald ei mõjuta üksnes vahetuid osalisi – kannatanut ja toimepanijat –, vaid ka nende pereliikmeid, kõrvalseisjaid ja kogu ühiskonda[2]. Vägivallakuritegude kulud võivad ulatuda miljonite eurodeni aastas.[3]

Mis on vägivald?

Vägivald on raske inimõiguste rikkumine. Selles dokumendis käsitletakse vägivallana tahtlikku füüsilise jõu või mõjuvõimu kasutamist teise isiku, inimrühma või kogukonna vastu või sellega ähvardamist, mis võib põhjustada vigastusi, surma, psühholoogilist kahju, hooletusse jätmist, arengu häirumist või õigustest ilmajätmist. Kokkulepe ei käsitle enesevastast vägivalda[4].

Edukas vägivallaennetus eeldab valdkonnaüleseid kokkuleppeid ning ühiseid sihte ja tegevussuundi. Seni on Eestis vägivalla ennetamisel lähtutud kahest strateegiadokumendist: esimene spetsiaalselt vägivalla ennetamisele keskendunud vägivalla vähendamise arengukava[5] kehtis aastail 2010–2014 ja teine 2015–2020 (vägivalla ennetamise strateegia[6]). **Vägivallaennetuse kokkuleppe (VEKO)** eesmärk on jätkata vägivallavastase poliitika kujundamist valdkondade koostöös ning täpselt sihitud eesmärkide ja kindlate kokkulepete alusel.

Kokkuleppe koostamiseks andis tõuke asjaolu, et Eesti strateegilise planeerimise raamistik[7] ei näe ette eraldi valdkondlikku arengukava ja programmi vägivalla ennetamiseks, ent vajadus valdkonnaüleste kokkulepete järele püsib. Valitsuse koalitsioonileppes 2021–2023[8] on oluline eesmärk tõhustada vägivalla ennetamist ja vähendamist ning Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis 2021–2023[9] on ette nähtud koostada vägivallaennetuse kokkulepe. Eraldi vägivallaennetuse, ennekõike laste-, naiste- ja perevägivalla ning inimkaubanduse vastase kava koostamist on soovitatud ka mitmes rahvusvahelises dokumendis (nt Euroopa Nõukogu konventsioonides).

Kokkulepe on vägivallaennetuse poliitika ja tegevuste kavandamise ja elluviimise alus. See on mõeldud eri valdkondade poliitikakujundajatele, praktikutele ja kõigile avaliku sektori, omavalitsusüksuste ning vaba- ja erasektori organisatsioonide inimestele, kes soovivad vägivallaennetust edendada. Kokkuleppe elluviimiseks lisatakse selle täpsemad tegevused eri valdkondade programmidesse (nt õigusriigi, siseturvalisuse, hoolekande-, tervishoiu-, haridus- ja noorteprogramm jm) ning vastutavate asutuste tööplaani. Programmide kaudu tagatakse ka tegevuste elluviimiseks vajalikud vahendid.

Kokkuleppe koostas justiitsministeerium koostöös paljude partnerite, ohvreid abistavate organisatsioonide ja valdkonna praktikutega, võttes arvesse ekspertide hinnanguid ja rahvusvaheliste organisatsioonide soovitusi ning uuringute ja senise vägivallaennetuse strateegia rakendamise tulemusi. Kokkuleppe kiidab heaks vabariigi valitsus. Igal aastal hinnatakse, kas kokkulepet on vaja uuendada.

Kokkuleppe täitmist koordineerib justiitsministeerium vägivallaennetuse juhtrühma kaudu, kuhu vastutavad asutused – siseministeerium, sotsiaalministeerium, haridus- ja teadusministeerium, kultuuriministeerium jt ministeeriumid koos haldusala asutustega – määravad oma esindaja, ning laiemalt vägivallaennetuse võrgustiku kaudu, kuhu on kaasatud vägivallaennetusega tegelevad partnerid vabaühendustest, esindusorganisatsioonidest, haridus- ja tervishoiuasutustest ja mujalt. Justiitsministeerium seirab regulaarselt vägivallaennetuse kokkuleppe täitmist ning tagab vägivallaennetuse spetsialistide ja huvirühmade infovahetuse.

2. VÄGIVALLAENNETUSE KOKKULEPPE LÜHIÜLEVAADE

Vägivallaennetuse kokkulepe hõlmab eri liiki inimestevahelise vägivalla ennetamist ja tõkestamist. Sealjuures on suurem tähelepanu lastevastasel vägivallal ning uute teemadena vanemaealiste vastasel ja vaimsel vägivallal. Mõnevõrra on käsitletud ka seni vähem tähelepanu pälvinud vaenusüütegusid.

Vägivallaennetuse kokkulepe põhineb riigi pikaajalistel strateegiatel **„Eesti 2035“**[10] ja **„Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030“**[11].

„Eesti 2035“ kohaselt on ühe strateegilise sihi – rahva kestlikkuse, tervise ja sotsiaalkaitse – saavutamiseks vaja toetada vaimset tervist ning vähendada vaimset ja füüsilist vägivalda. Selleks arendatakse varajase märkamise süsteemi, suurendatakse pere- ja kogukonna rolli vägivallale reageerimisel, laiendatakse ennetus- ja sotsiaalprogramme ning arendatakse vägivallaohvrite võrgustikupõhist abistamist ja meetmeid, mis aitavad tõkestada vägivalla korduvust. Vaimse ja füüsilise tervise tagamist toetavad ka strateegilised sihid „Tervist hoidev inimene“, „Elukeskkond on turvaline“ ning „Hooliv ühiskond“.

Kriminaalpoliitika põhialuste kohaselt keskendub kriminaalpoliitika turvalise ühiskonna tagamiseks vägivallaennetusele, muu hulgas noorte vägivallakuritegude ennetamisele, sõltlaste ja vaimse tervise häiretega õigusrikkujate ravile ja nõustamisele, süüteomenetluse tõhusaks ja ohvrisõbralikuks muutmisele, ühiskonna kaitsmisele eriti ohtlike ja vägivaldsete kurjategijate eest, kuritegevusest irdumise toetamisele, kuriteoohvrite olukorra parandamisele ja kuriteoga tekitatud kahju heastamisele.

Eesti vägivallaennetust ja arutelu selle üle mõjutab ka mujal maailmas tehtav. Näiteks on kogu maailmas aktuaalne ahistamine (#MeToo-liikumine), diskrimineerimine, laste seksuaalne ärakasutamine ja seksuaalsuhtega nõusolek ning laiemalt naistevastane vägivald. Tähtsaks töösuunaks on kujunenud ka vägivaldse äärmusluse ennetamine ja tõkestamine.

Vägivallaennetuses on aluseks võetud maailma terviseorganisatsiooni soovitatud rahvatervise mudel, mis rõhutab vajadust tegelda sümptomite kõrval ka vägivalla põhjustega, sest ainult nii on võimalik vägivallatsükkel katkestada ning vähendada vägivalla mõju inimestele, nende peredele ja kogukondadele.[12] Maailma terviseorganisatsioon soovitab vägivalla ennetamiseks ja vähendamiseks pöörata tähelepanu haridusele, sotsiaalsetele oskustele, tugi- ja abistavatele teenustele, majanduslikule toimetulekule, vanemluse ja hooldajate toetamisele, turvalisele keskkonnale, normidele ja väärtustele ning õigusaktidele.[13]

Joonis 1. Vägivallaennetuse suunad
Allikas: Maailma terviseorganisatsioon[14]

Kokkuleppes on määratud **14 vägivallaennetuse tegevussuunda**. Kokkulepe ei hõlma täielikku loetelu vägivallaennetuse tegevustest. Fookuses on tegevussuunad, mis vajavad endiselt suuremat tähelepanu või on seni rohkem varju jäänud või kus ei ole toimunud oodatud edasiminekut. Tegevussuunad hõlmavad eri ennetustasandite tegevusi.

3. ÜLEVAADE VÄGIVALLA LEVIKUST JA SENISEST VÄGIVALLAENNETUSEST

VÄGIVALLA LEVIK EESTIS

Vägivald puudutab Eestis paljusid inimesi.

Euroopa põhiõiguste ameti 2019. aasta üleeuroopaline kuriteoohvrite uuring[15] näitas, et Eestis on rohkem kui mujal neid üle 16-aastasi, kes on kogenud füüsilist vägivalda: uuringule eelnenud viie aasta ja ühe aasta jooksul Eestis vastavalt 18% ja 10%, Euroopas keskmiselt 9% ja 6% küsitletutest. Riigikantselei 2020. aasta uuring näitas, et küsitlusele eelnenud kuu jooksul koges Eestis 1% üle 15-aastastest lähedase füüsilist ja 4% vaimset vägivalda – kokku ligikaudu 44 000 inimest.[16] Justiitsministeeriumi tellitud ohvriuuringud näitavad, et vägivallakuriteo ohvriks langenud inimeste osakaal on võrreldes eelmise kümnendi algusega vähenenud, kuid viimastel aastatel on see näitaja püsinud umbes samal tasemel: 2020. aastal langes vägivaldse ründe ohvriks 2% ja vägivallaga ähvardamise ohvriks 1% küsitletutest.[17]

Naistevastane vägivald on laialt levinud. Naistel ja meestel on erinev vägivallakogemus.

Mehed puutuvad vägivallaga kokku eeskätt avalikus ruumis (nt tänaval), naised enamasti kodus. Sealjuures on Eesti naised (64%) langenud kodus füüsilise vägivalla ohvriks märksa sagedamini kui Euroopa naised keskmiselt (35%). Kui meeste puhul on vägivalla toimepanija sageli võõras või tuttav ja vägivallateol on enamasti tunnistajaid, siis naistevastase vägivalla toimepanija on sageli lähedane ja juhtunul on harva pealtnägijaid. Eestis vägivallatsevad naiste kallal sagedamini pereliikmed: 58% juhtudel, mida on märkimisväärselt rohkem kui Euroopas keskmiselt. Ent erinevalt Euroopa keskmisest oli Eesti meeste puhul vägivalla toimepanija sagedamini tuttav, sõber või naaber (42%). Võrreldes naistega on meeste seas rohkem neid, kelle sõnul ei ole füüsiline vägivald põhjustanud neile psühholoogilisi tagajärgi.[18]

Ligi viiendik täiskasvanutest on kogenud lapsepõlves seksuaalvägivalda.

17% 17–74-aastastest täiskasvanutest on kogenud kuni 15. eluaastani **täiskasvanu toime pandud seksuaalvägivalda.** Vägistamiskatset oli lapsepõlves kogenud 6% ja vägistamist 3% inimestest.[19]

Eesti on võrreldes teiste Euroopa riikidega esirinnas ka töökohal kogetud vaimse vägivalla poolest. Euroopa põhiõiguste ameti 2019. aasta üleeuroopalise kuriteoohvrite uuringu[20] andmetel on Eestis töökohal kiusamist kogenud 33% naistest, Euroopas keskmiselt 17%.

Eestis teatatakse vägivallast politseile või abiasutustele vähe ja enamik vägivallajuhtumeid ei jõua politsei vaatevälja.

Eesti paistab selle poolest Euroopas silma: kui Euroopa Liidu riikides teatas viimasest vägivallajuhtumist politseisse vm organisatsioonile keskmiselt 30%, siis Eestis 13% ning viimasest ahistamise juhtumist Euroopas 11% ja Eestis 4% ohvritest.[21]

2020. aastal moodustasid vägivallakuriteod ligi kolmandiku registreeritud kuritegudest ja iga teine vägivallakuritegu oli perevägivallakuritegu.

Registreeritud vägivallakuritegude arv on väikeste eranditega aasta-aastalt tasapisi kasvanud (2010: 6979; 2015: 7889; 2020: 7975). See on toimunud peamiselt perevägivallakuritegude tõttu, mida on hakatud rohkem registreerima, v.a aastal 2020, kui kasv peatus (2015: 2997; 2020: 3987). Registreeritud seksuaalkuritegude arv on aastatega kasvanud (2015: 500, 2020: 567), sealjuures registreeriti 2019. aastal viimase kümnendi suurim seksuaalkuritegude arv. Inimkaubanduse ja sellega seotud kuritegude (nt kupeldamise) koguarv on jäänud samaks (2015: 84; 2020: 84), kuid kuritegude arv on muutunud kuriteoliigiti. Sagenenud on peamiselt samade isikute korduvad kuriteod.

Aastail 2015–2020 hukkus Eestis vägivalla tõttu 203 inimest. [22]

2020. aastal registreeriti sama palju tapmisi ja mõrvu (koos katsetega) kui 2015. aastal (50), kuigi vahepeal nende arv vähenes märgatavalt (2016: 42; 2019: 34). Aastail 2015–2020 registreeritud tapmistest ja mõrvadest (koos katsetega) moodustasid 27% pereliikme tapmise juhtumid, millest omakorda 63% juhtudel oli ohvri tapnud tema praegune või endine paarisuhtepartner.

Vägivald ei ole ühe kitsa sihtrühma probleem, sest inimesed võivad vägivalla eri vormidega kokku puutuda kogu elukaare jooksul olenemata vanusest, erivajadusest ja taustast.

Siiski näitavad uuringud, et mõned sihtrühmad on haavatavamad: Euroopas langevad füüsilise vägivalla ohvriks keskmisest rohkem 16–29-aastased noored (23%), mõne vähemusrühma liikmed (22%), ennast muu kui heteroseksuaalsena määratlevad inimesed (19%) ja puuetega inimesed (17%) ning Eestis noored (36%) ja puuetega inimesed (19%).[23]

Joonis 2. Kokkupuude vägivallavormidega elukaare jooksul
Allikas: Maailma terviseorganisatsioon (2016). INSPIRE: Seven Strategies for Ending Violence Against Children [24]

Vägivald põhjustab negatiivseid tagajärgi. Vägivalla mõju avaldub kogu inimese elukaare vältel.

Lapseeas kogetud vägivald mõjutab inimese vaimset ja füüsilist tervist ning võib põhjustada paljusid haridus-, sotsiaal- ja terviseprobleeme. Lapsed, kes satuvad vägivalla ohvriks, puutuvad suurema tõenäosusega vägivallaga kokku ka täiskasvanueas – olgu ohvri või toimepanijana. Vägivallal on väga suur mõju ka täiskasvanud inimesele, põhjustades peale füüsiliste traumade vaimse tervise probleeme, mis võivad lõppeda ühiskonnaelust kõrvalejäämise ja töövõimetusega.

Vägivald tekitab suuri kulusid.

Maailma terviseorganisatsiooni väitel aeglustab vägivalla laialdane levik riigi sotsiaal-majanduslikku arengut. Vägivallakuritegude kulud võivad ulatuda miljonite eurodeni aastas,[25] perevägivalla kogukulu on hinnangu järgi 100 korda suurem.[26]

SENINE TÖÖ VÄGIVALLA ENNETAMISEL JA TÕKESTAMISEL

Vägivallaprobleemi teadvustatakse Eestis üha laialdasemalt.

Üldsuse teadlikkuse kasvatamiseks on viimase viie-kuue aasta jooksul viidud ellu hulk teavitustegevusi ja kampaaniaid. Vägivallateemad on ühiskonnas märksa nähtavamad kui viis aastat tagasi. Spetsialistide valmisolek ja koostöötahe on paranenud.

Aasta-aastalt on laienenud vägivallaennetusse kaasatud spetsialistide ring.

Varasemast märksa rohkem edendatakse vägivallaennetust kodanikualgatuse korras ja tehakse koostööd erasektoriga. Näiteks 2019. aastal alanud kampaania #meieajakangelane sündis kodanikualgatusena. Naistevastase vägivalla probleemi teadvustamiseks on loodud tantsuetendusi ja audiosaateid ning korraldatud kontserte ja näitusi. Meedia on hakanud kajastama vägivallateemasid aktiivselt. Inimkaubanduse ennetamiseks algatati koostöö hotellide ja restoranide liiduga ning lastevastase vägivalla küsimuses spordivaldkonna katus-organisatsioonidega. Naiste tugikeskustes ja MARAC-i võrgustikes on kaasatud vabatahtlikke konfliktiosalisi vahendama ja ohvritega töötama. Alates 2017. aastast annab justiitsministeerium koos presidendi kantseleiga välja **vägivallaennetuse auhinda.** [27]

Ennetust ühtlustatakse ja koordineeritakse selgemalt. [28]

Vägivallaennetuse potentsiaal seisneb vajaliku info ja hariduse andmises kõigile rühmadele, eelkõige aga lastele ja noortele, kes on riikliku valdkonnaülese ennetuse põhimõtete kokkuleppes eraldi sihtrühm. 21.04.2021 heaks kiidetud kokkuleppega raamistati riigiasutuste ühised plaanid lastele ja noortele keskenduvas esmases ennetuses nii, et tähelepanu pööratakse ennetustegevuste vajaduse, tulemuste ja mõjude hindamisele ning arendatakse kohalike spetsialistide pädevust, et nad oskaksid muutusi esile kutsuda. [29]

Vanemluse toetusmeetmed on laiemalt levinud.

Loodi infovaramu tarkvanem.ee ja üha enam vanemaid osaleb sellistes positiivse vanemluse toetamise programmides nagu „Imelised aastad" ja „Hoolivad isad" ning PREP-i ja PRIDE'i koolitustel ja tugirühmades.

Koolikiusamise vastasel võitlusel on koolide ennetusplaanides kindel koht.

Haridus- ja teadusministeerium asutas kiusamisvaba haridustee koalitsiooni ning koolides rakendatakse jõudsalt kiusuennetuse ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste õppe programme, nt KiVA, VEPA, „Kiusamisest vabaks", „Vaikuseminutid", tugiõpilasprogramm TORE jm. 2020. aastal rakendas selliseid programme 72% üldhariduskoolidest ja 95% lasteaedadest.

Lastele keskendatud teenused on kiiresti arenenud.

2018. aastal jõustusid sotsiaalhoolekande seaduse muudatused, millega loodi õiguslik raamistik uuele kinnise lasteasutuse teenusele, loodud on kolm lastemaja, tõhusalt töötab lasteabi telefon ning vaimse tervise nõustamisel pakuvad tuge MTÜ Peaasjad ning Eesti Noorte Vaimse Tervise Liikumine. 2015. aastal justiitsministeeriumi algatatud perepõhine programm MDFT alaealistele õigusrikkujatele on saanud püsirahastuse ja on kättesaadav üle Eesti.

Vägivallaga seotud toetavaid teenuseid ja abivõimalusi on rohkem ja need on paremini kättesaadavad kui kunagi varem ning teenuseid ja nõustamisvõimalusi on ka aktiivselt tutvustatud.

Loodud on uusi teenuseid, näiteks seksuaalvägivalla kriisiabi keskused neljas haiglas, ja ohvriabi kriisitelefon 116 006, pakutakse kogemusnõustamist, sh lapsepõlves seksuaalvägivalla ohvriks langenud inimestele, laiendati kriisinõustamist ohvriabi kaudu ja psühholoogilise abi kättesaadavust seksuaalvägivalda kogenutele, arendatud on naiste tugikeskuste teenuseid ja tagatud nende ühtlane kättesaadavus kõigis maakondades. Vägivallaohvrite teadlikkuse kasvatamiseks on koostatud juhendmaterjale ja veebilehti.

Loodi kannatanutelt tagasiside küsimise platvorm, kus kannatanud saavad alates 2019. aastast anda veebis ja soovi korral anonüümselt menetlusasutustele ja ohvriabile tagasisidet oma kogemuse kohta.

Kannatanute ettepanekud aitavad muuta menetlusprotsessi ja parandada teenuseid, et need vastaksid inimeste tegelikele vajadustele. Ka sotsiaalkindlustusamet küsib ohvrite arvamust teenuste kohta.

Keerulisemad juhtumid saavad lahenduse eri elualade spetsialistide võrgustikutöös:

justiitsministeeriumi eestvedamisel võeti esialgu Pärnumaal kasutusele alaealistele mõeldud mudel „Ringist välja" ning siseministeeriumi eestvedamisel ja sotsiaal¬kindlustus¬ameti juhtimisel rakendatakse perevägivalla ohvritele MARAC-i. Vanglateenistuses rakendatakse vägivalla toime¬panijatele MAPPA mudelit. Samuti loodi perevägivallale tähelepanu pööramiseks lähisuhtevägivalla juht¬rühm, kes koordineerib tegevuskava, mis kasvas välja Pärnus ellu viidud testprojektist lähisuhtevägivalla ohvri kaitse tagamiseks.

Ohvritele tähelepanu pööramise kõrval räägitakse põhjendatult aina enam sellest, et **vägivallatsejad peavad võtma oma käitumise eest vastutuse ja astuma ise samme vägivallast loobumiseks. Riik pakub selleks üha enam võimalusi.** 2019. aastal avati vägivalla toimepanijatele tugiliin, lisaks tegutsevad vägivaldselt käitunud inimeste tugirühmad. Samas napib endiselt vägivallatsejate ennetusprogramme nii kogukonnas kui kriminaaljustiitssüsteemis ning võimalusi lahendada vaimse tervise ja sõltuvusprobleeme – selleks on vaja tihedamat koostööd tervishoiuteenuste osutajatega. Avati seksuaalkäitumise nõustamise kabinet probleemse seksuaalkäitumisega inimestele ja sel teemal korraldatakse ka koolitusi.

Selleks et vägivallatsejad võtaksid rohkem vastutust, muudeti menetlus paindlikumaks. Kohtueelses menetluses laiendati kohustuste valikut, mida prokuratuur saab menetluse lõpetamisel süüdlasele määrata, näiteks kohaldada alkoholi tarvitamise keeldu võimalusega kontrollida keelu täitmist elektroonilise valve seadmega. **Kohtud kasutavad aina enam võimalust määrata noorte vägivallaprobleemide ja perevägivalla korral kohustus**, et parandada teo toimepanija oskusi kontrollida oma käitumist, arendada sotsiaalseid oskusi ning kujundada hoiakuid.

Õiguskaitsesüsteemi spetsialiste on koolitatud vägivalla märkamiseks ja ohvrite paremaks kohtlemiseks

ning kasutatakse juhendmaterjale alaealiste, kannatanute ja inimkaubanduse ohvrite abistamiseks. Selge eesmärk on menetleda juhtumeid kiiremini ja aina enam kaalutakse taastava õiguse võimalusi. Uuritakse vaenusüütegude levikut ja menetlejaid koolitatakse pöörama tähelepanu vaenusüütegude ohvritele kui haavatavale sihtrühmale ning märkama radikaliseerumise võimalikke ohte.

Viimase viie aastaga on Eesti ratifitseerinud või üle võtnud enamiku peamisi vägivallaennetust käsitlevaid rahvusvahelisi dokumente:

Euroopa Nõukogu konventsioonid inimkaubanduse vastase võitluse kohta[30], naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise kohta (Istanbuli konventsioon), laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamise kohta (Lanzarote konventsioon), Euroopa Liidu ohvridirektiiv ja alaealiste menetlusõiguste direktiiv.[31]

4. VÄGIVALLAENNETUSE TEGEVUSSUUNAD

1. VÄGIVALDA TAUNIVAD HOIAKUD JA NORMID NING VÄGIVALLATEADLIKKUS

Inimeste hoiakuid ja käitumist mõjutavad nii ühiskonnas levinud sotsiaalsed normid, elu jooksul kogutud info, teadmised ja kogemused kui ka seadused. Selleks et inimesed oleksid vägivallast ja taasohvristumisest teadlikumad, suhtuksid vägivalda taunivamalt, julgeksid vägivallast teatada ja abi otsida, tuleb avalikkusele järjekindlalt, aktiivselt ja täpselt selgitada vägivalla olemust ja põhjusi, samuti vägivalla seoseid soostereotüüpsete hoiakute ja rassiliste, rahvuslike, usuliste ja seksuaalse sättumuse põhiste eelarvamustega, vägivalla tagajärgi ning selle ärahoidmise vajadust ja võimalusi. Teavitus peab sisaldama näpunäiteid, kuidas vägivallast pääseda ja abi saada. Õigusraamistik peab toetama vägivalda taunivate hoiakute kujundamist ja vägivallavastast võitlust. Parem vägivallateadlikkus ja tauniv suhtumine vägivalda mõjutavad ka vägivallast teatamist ja valmisolekut sekkuda. Praegu antakse vägivallast teada vähe ja Eesti on üks Euroopa halvima vägivallast teatamise näitajaga riike.

Tegevused

- Tehakse aktiivset vägivallaalast teavitustööd ja viiakse järjepidevalt ellu teadlikkust kasvatavaid teavitustegevusi ja kampaaniaid. Soodustatakse avalikku arutelu vägivalla, sealhulgas seni vähem tähelepanu saanud vaimse vägivalla üle. Selgitatakse, millised käitumisviisid on lubamatud ning kuidas vahetus olukorras ebasobivat käitumist peatada ja selle lubamatusele tähelepanu juhtida. Tegevused keskendatakse laiemale avalikkusele ja sihtrühmadele, kes vajavad eritähelepanu.
- Kasvatatakse lapsevanemate, teiste täiskasvanute ja ka laste endi teadlikkust laste väärkohtlemise, sh kehalise karistamise keelust. Ühtlasi edendatakse vanemaharidust, et anda lapsevanematele jt lapsi kasvatavatele isikutele teadmised ja oskused kasutada positiivseid ja vägivallavabu kasvatusviise.
- Vägivallavastasesse teavitustöösse kaasatakse kogukondi, vabatahtlikke, vabaühendusi ja era-sektorit (nt tele- ja kommunikatsiooniettevõtted, turismi- ja meelelahutusettevõtted, spordi- ja kultuuriasutused). Tähtis on, et kõik ühiskonnaliikmed mõistaksid oma vastutust vägivalla ennetamisel. Vägivallaennetusega tegelejaid tunnustatakse.
- Kaitset vägivalla eest ja vägivallavaba ühiskonna poole püüdlemist toetatakse seadustega. Eeskätt analüüsitakse õigusraamistiku ja karistusõigusnormide sobivust ja ajakohasust vaimse vägivalla, seksuaalvägivalla ja inimkaubanduse tõkestamiseks. Otsitakse lahendusi, et kõrvaldada vägivalla tõendamisega seotud kitsaskohad ja võtta menetluses arvesse vägivalla mõju. Analüüsitakse vägivallaohvritele riigi õigusabi osutamise aluseid ja korraldust ning vajaduse korral neid muudetakse. Selleks et pakkuda ohvritele paremat tuge, koostatakse uus ohvriabi seadus, kus sõnastatakse ohvri kohtlemise põhimõtted, sh taasohvristamise vältimine. Lastevastase vägivalla ennetamiseks ajakohastatakse lastekaitseseadust, täpsustades väärkoheldud laste vajadustest lähtuva abi ja teenuste, sh lastemaja teenuse aluseid ja lastega töötamise piirangut.

- Edendatakse soolist võrdõiguslikkust, mis on üks naistevastase vägivalla ennetamise eeldusi. Parandatakse vägivalla ennetamises ja tõkestamises osalevate spetsialistide teadmisi soolise võrdõiguslikkuse alal ning soodustatakse sooaspekti ja soolise võrdõiguslikkuse põhimõtete arvestamist ja edendamist ennetus- ja tõkestustegevustes.
- Kasvatatakse teadlikkust töökohal esinevast vaimsest vägivallast ja kavandatakse meetmeid olukorra parandamiseks.
- Analüüsitakse ja viiakse ellu rahvusvahelisi soovitusi laste- ja naistevastase ning pereväägivalla, vaenukuritegude, radikaliseerumise ning inimkaubanduse ennetamiseks ja vähendamiseks.

2. VÄGIVALLAENNETUS HARIDUSASUTUSTES, NOORSOOTÖÖS, HUVIHARIDUSES JA –TEGEVUSTES

Haridus- ja noorsootööasutused ning huviharidust ja -tegevust pakkuvad organisatsioonid on hõlmatud vägivallaennetusse mitmeti. Laste ja noortega töötades tuleb arvestada, et vägivallast tingitud traumakogemused võivad mõjutada laste õppetulemusi, käitumist koolis, vaimset tervist ja üldist toimetulekut. Teisalt ei vastuta lastega töötavad asutused mitte ainult selle eest, et lastel oleks turvaline õppe- jm keskkond, vaid nende tegevus on osa laiemast vägivallaennetusest. Peale selle et hariduse ja noorsootööga ning huvihariduse ja -tegevustega, kujundatakse lastes vägivalda taunivaid hoiakuid ja antakse neile oskused, mis vähendavad vägivaldset või agressiivset käitumist, on kool, noortekeskus ja huvitegevuse toimumise koht ka hea keskkond vägivalla ärahoidmiseks – nii jõutakse paljude lasteni. Õpetajad ja tugitöötajad saavad haridusasutustes ellu viia vägivallaennetuse programme, märgata vägivalda ning kaasata vägivallaennetusse peresid ja kogukonda.[32] Haridusasutuses tuleb vägivallaennetust ellu viia õppetööga lõimituna nii, et õpilane omandaks eluoskused ja vägivalda taunivad hoiakud parimal moel.

Tegevused

- Arendatakse pidevalt õppekavu ja -metoodikat, võetakse kasutusele uusi töömeetodeid, koolitatakse (lasteaia)õpetajaid ja käsitletakse õppetundides vägivallateemasid, et lapsed ja noored saaksid vajalikud teadmised ja eluoskused, millele tuginedes vägivalda märgata, sellest hoiduda ning vägivallavabalt suhelda, ennast kehtestada ja konflikte lahendada.
- Kõikides Eesti haridusasutustes rakendatakse läbimõeldud kavu, mille abil koolikiusamist ja vägivalda ennetada, juurutada vägivallavaba käitumist ja sekkuda vägivallajuhtumitesse (nt konfliktivahenduse, valdkonnaülese juhtumikorralduse ja tugiteenuste läbimõeldud korralduse kaudu). Tähelepanu tuleb pöörata ka küberkiusamise ennetamisele.
- Koolides ennetatakse noorte kohtingu-, seksuaal- ja soolist vägivalda eakohaste ning ajakohastatud meetoditega.
- Baas- ja täiendkoolituse abil arendatakse õpetajate ja teiste koolitöötajate oskusi vägivalda märgata ja sellesse sekkuda ning klassi juhtimise ja distsiplineerimise positiivseid võtteid, muu hulgas kasutatakse selleks loodud programme (nt VEPA, „Vaikuseminutid“, KIVA jm). Tähtis on tugipersonali olemasolu ja tugi vägivalla ennetamisel.
- Laiemalt võetakse kasutusele kogukondlikke ennetusmudeleid ja tegevusi, nt Islandi mudel. Kuriteoennetusse kaasatakse vanemaid ning lapsi ja noori, näiteks vanemaid kooli hoolekogude ning noori osaluskogude jm osalusvormide kaudu. Toetatakse vanemahariduse pakkumist lapsevanematele, et kinnistada lastele õpetatavaid sotsiaalseid oskusi ning ennetada lastevastast ja lastevahelist vägivalda nii koolis kui mujal.
- Haridusasutustes, huvihariduses ja -tegevustes viiakse ellu tõendatud mõjuga sekkumisi riskikäitumise ennetamiseks. Lastega töötavates asutustes tagatakse turvaline psühhosotsiaalne keskkond. Selleks koolitatakse ja toetatakse tugipersonali, arendatakse juhtumikorralduslikke ja konfliktivahenduse oskusi ning viiakse ellu teadlikumat ennetuspoliitikat.

3. VÄGIVALLAPROBLEEMIDEGA LASTE JA NOORTE TOETAMINE

Laste ja noorte esmane vägivallaennetus peab põhinema laste ja perede toetamisel ning lapsevanemate vanemlike oskuste arendamisel, sotsiaalsete oskuste õpetamisel, laste positiivse koolielu, noorsootöö ja huvitegevuse mitmekesistamisel ja kättesaadavuse parandamisel. Kuigi laste ja noorte õigusrikkumiste puhul on enamasti tegu pisirikkumistega ja enamik lapsi ei jätka täiskasvanuna õigusrikkumistega, on siiski hulk noori, kes vajavad eritähelepanu. Kui alaealiste toime pandud rasked elu- ja tervisevastased süüteod on üsna erandlikud, siis kehalise väärkohtlemise kuriteod on alaealiste seas sagedasimad rikkumised (2020: 43%). Alaealisega seotud vägivallajuhtum seisneb enamasti poiste osalusega peksmises, kakluses või löömises.[33] Uuringutest on selgunud, et kaklusesse või löömingusse satuvad märksa sagedamini kehvemate sotsiaalsete oskustega lapsed ning puudulikud sotsiaalsed oskused võivad avalduda riskikäitumisena, sealhulgas uimastitarvitamisena.[34] Õigusrikkumiste riski suurendab see, kui lapsed veedavad aega koos õigusrikkumisi toime pannud sõprade rühmaga, vanematel on alkoholi- ja narkoprobleemid ning kodus esineb vägivalda.[35] Murekoht on ka lastevaheline kiusamiskäitumise levik ja vaimse tervise probleemid.

Tegevused

- Tugevdatakse lastekaitsesüsteemi ja lastega töötavate spetsialistide, sh menetlejate tööd kompleksprobleemidega lastega ja tagatakse lastele vajalike teenuste kättesaadavus üle Eesti. Tähelepanu pööratakse traumakogemusega laste ja noorte toetamisele. Otsitakse erilahendusi piirkondades, kus teenuseid napib.
- Lastele ja noortele tagatakse mitmekülgsed võimalused osaleda mitteformaalses õppes, huvihariduses ja -tegevustes ning avatud noorsootöös. Aktiivne osalus mõtestatud tegevustes aitab ennetada riskikäitumist ja vägivalda. Noori kaasatakse vägivallaennetusse.
- Soodustatakse laste ja noortega töötavate eri valdkondade spetsialistide koostööd. Võetakse kasutusele ametkonnaülesed koostöölahendused. Tagatakse noorsootöö lahenduste kasutamine töös riskinoortega ning soodustatakse õiguskaitseasutuste ja noortevaldkonna koostööd. Keerulistes noorte õigusrikkumise juhtumites võetakse kasutusele intensiivne juhtumikorralduse mudel „Ringist välja“, mis tõhustab spetsialistide koostööd, võimaldab paremini hinnata noore vajadusi ja võimalusi, vajaduse korral kavandada kiiret ja tõhusat sekkumist ning koordineerida alaealist toetavaid tegevusi.
- Vägivallaga kokku puutunud lastele ja noortele tagatakse kiire juurdepääs vaimse tervise, sh psühhiaatrilisele abile. Kriisinõustamine noortele peab olema kättesaadav. Laiendatakse vaimse tervise esmaabi pakkujate ringi.
- Kohtueelses menetluses arendatakse alaealiste ja noorte hindamissüsteemi, et tunda ära abivajadusega ning kiiret ja intensiivset sekkumist vajavad lapsed ja noored.

- Arendatakse kinniste lasteasutuste võrgustikku, töötajate oskusi, sekkumisi ning jätkutuge asutusest lahkuvatele noortele.
- Analüüsitakse vajadust spetsiifilise sekkumise järele, mida saaks kasutada vangistuse alternatiivina. Selline sekkumine peab hõlmama noore õigusrikkuja sotsiaalsete oskuste õpet, tuge vaimse tervise probleemide korral ja tugiisikuteenust ning jätkutuge. Eesmärk on vältida laste ja noorte sattumist kinnisesse asutusse, sh vanglasse.
- Kriminaaljustiitssüsteemis võetakse aktiivselt kasutusele noortele keskenduvad konfliktivahenduse, sotsiaalsete oskuste, sõltuvusprobleemide vähendamise ja digipädevuse arendamise programmid. Rakendatakse digilahendusi, mis hõlbustavad noortel kohustusi täita ja spetsialistidel järelevalvet teha.

4. PEREVÄGIVALLA ENNETAMINE JA VÄHENDAMINE

Perevägivald (lähisuhtevägivald) ja naistevastane vägivald on olnud juba pikemat aega suure tähelepanu all ja kuigi on näha positiivseid märke, tuleb selle teemaga tegelda järjepidevalt. Eestis teatatakse vägivallast vähe ja pereliikme vägivallast antakse teada keskmisest veel harvem. See tähendab, et inimesed ei oska alati vägivalda ära tunda ja abi otsida. Perevägivald puudutab kõiki pereliikmeid, nii täiskasvanuid kui lapsi, ehkki sagedamini on ohvriks naised. Vägivaldses keskkonnas kasvamine, sh kasvatusvägivalla ja ka vanemate-vahelise vägivalla tunnistamine, suurendab lapse õigusrikkumiste ning füüsilise ja vaimse tervise riski, koolist puudumist ning varases eas alkoholi tarvitamist.[36] Kuigi uuringud näitavad, et valdavalt mõistavad inimesed laste kehalise karistamise hukka, ei ole hoiakud viimasel kümnendil oluliselt muutunud.[37] Perevägivald üldiselt ei ole ühiskonnas piisavalt taunitud ja kõiki selle mõjusid ei mõisteta ning perevägivalda pealt näinud lapsi ei nähta üheselt ohvritena, ehkki nad seda kahtlemata on. Vägivalda kogenud ja pealt näinud laste kaitse ja tugi menetluses ei ole vajalikul määral tagatud. Vägivallatsenud lapsevanematele mõeldud sekkumised ei ole piisavalt kättesaadavad.

Tegevused

- Perevägivalla (lähisuhtevägivalla) ennetamiseks ja tõkestamiseks viiakse ellu lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava 2019–2023.
- Vägivalla ennetamiseks pööratakse õppekavades suuremat tähelepanu noorte sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamisele.
- Suuremat tähelepanu pööratakse lähisuhtes esineva vaimse vägivalla ennetamisele. Analüüsitakse õigusraamistiku ja karistusõigusnormide sobivust ja ajakohasust vaimse vägivalla tõkestamiseks.
- Kasvatatakse laiema avalikkuse, lapsevanemate ja spetsialistide teadlikkust turvalise lapsepõlve tagamise olemusest, olulisusest ning vanematevahelise ja kasvatusvägivalla negatiivsest mõjust lapsele. Kogukonnaliikmeid ja spetsialiste julgustatakse vägivalla kahtluse korral konsulteerima nõuandeliiniga ja sekkuma. Lapsi julgustatakse küsima nõu ja abi nõuandeliinilt või toetavalt inimeselt.
- Vanematele tehakse hõlpsalt kättesaadavaks teave ja nõuannete e-varamu, kust leiab praktilisi harjutusi vanemluse toetamiseks. Selleks võib täiendada tarkvanem.ee veebikodu ja kasutada muid lahendusi. Luuakse tugirühmi ja programme lapsevanematele, kes on lastega vägivaldsed ja kasutavad muid ebakohaseid kasvatusmeetodeid. Need programmid tehakse kättesaadavaks ka kriminaaljustiitssüsteemi sattunud inimestele.
- Sotsiaal- ja lastekaitsetöötajaid koolitatakse töötama peredega, kus esineb lähisuhtevägivalda. Koolitustel käsitletakse vägivalla mõjuga arvestamist lapse heaolu tagamisel. Luuakse ja tehakse kättesaadavaks vastavad juhendid, hindamisvahendid jm tööriistad.

- Luuakse üle-eestiline lastemajade võrgustik ning järk-järgult laiendatakse lastemaja teenuse sihtrühma. Analüüsitakse lastemajas tehtud toimingute terviklikkust lapse heaolu vaatenurgast, mh menetluses kasutamise tulemuslikkust.
- Tagatakse perevägivalla mõjuga arvestamine laste hooldus- ja suhtlusõiguse menetlustes. Luuakse perelepitussüsteem, mille abil sõlmitakse vanemate lahkumineku korral lapse heaolul põhinevad kokkulepped. Sellise süsteemi protseduurid ja kokkulepped ei tohi põhjustada taasohvristamist peredes, kus on esinenud perevägivalda. Vägivallajuhtumites kasutatakse taastava õiguse põhimõtteid ja meetodeid ainult siis, kui see on ohvri huvides ja turvaline ega põhjusta taasohvristamist.
- Perevägivalda kogenud laste paremaks kaitseks menetluses analüüsitakse menetluspraktikat ja vajadust ajakohastada seadusi. Samuti uuritakse, kas on vaja muuta vägivalda tunnistanud laste rolli menetluses.
- Spetsialistidele antakse teadmisi traumapõhisest käsitlusest ja traumakogemustega ohvritele tagatakse asjakohane abi.

5. EAKATEVASTASE VÄGIVALLA MÄRKAMINE JA ENNETAMINE

Kuna rahvastik vananeb kiiresti ja eluiga pikeneb, muutub vanemaealiste väärkohtlemise teema üha aktuaalsemaks. Näiteks ligi kümnendik kuriteo-ohvritest (8%) ja ohvriabisse pöördunutest (9%) on vanemad kui 63aastased. Eakad võivad sattuda ohtu kodus, hoolekandeasutuses, haiglas, ametiasutuses, aga ka veebis ja avalikus ruumis. Levinuimaks peetakse pereliikmete poolt kodus toime pandud ja nn institutsioonilist vägivalda. Eakad ei kipu endaga toimunud vägivallast teatama, eriti kui toimepanija on lähedane või hooldaja.[38] Õiguskantsleri kontrollkäigud hoolekandeasutustesse on näidanud, et klientide õigused ei ole seal alati kaitstud.[39] Seega on vaja eakatevastast vägivalda rohkem teadvustada, uurida selle levikut ja riskitegureid, tagada ohvrite kaitse ja hinnata, kas olemasolevad teenused vastavad vanemaealiste vajadustele või on vaja lisa-teenuseid. Kohalikul tasandil tuleb välja töötada lahendusi eakatevastase vägivalla ennetamiseks ja sekkumiseks.

Tegevused

- Täiendatakse vanemaealiste ja nende lähedaste teadmisi vägivallast ja abivõimalustest, kasutades neile sobivaid kanaleid, ja julgustatakse neid vägivallast teatama. Pööratakse tähelepanu ka ennetustööle, et vanemaealised ei langeks pettuste ja kelmuste ohvriks.
- Analüüsitakse vägivalla levikut, olemust ja riskitegureid vanemaealiste inimeste seas. Eraldi pööratakse tähelepanu hoolekandeasutustele. Samuti analüüsitakse eakatevastase vägivalla toimepanijate ja ohvrite kohtlemise praktikat kriminaaljustiitssüsteemis.
- Sotsiaal- ja tervishoiuteenuseid osutavate spetsialistide baas- ja täiendkoolitusse lisatakse eakatevastast vägivalda käsitlevad koolitused. Sotsiaaltöötajaid, hoolekandeasutuste töötajaid ja tööturuteenuste pakkujaid koolitatakse eakatevastast vägivalda paremini märkama ja ennetama ning sellesse sekkuma.
- Parandatakse sotsiaaltöötaja ja politsei teavitamist eakast vägivallaohvrist ning sõlmitakse koostöölepped tervishoiuasutustega, et teatada eakatest, kes võivad olla langenud vägivalla ohvriks.
- Kaasatakse kogukonnaliikmeid ja vabaühendusi – külaseltse, naabrivalvet, pensionäride ühendusi, pereklubisid jm –, et vanemaealisi vägivallaohvreid märgata ja aidata. Vajaduse korral kasutatakse digilahendusi.
- Kohalikul tasandil töötatakse välja lahendused, mis tagavad ohvritele vägivallavaba elu. Arendatakse eluasemeteenuseid ja tugiisikuteenuseid ning toimetuleku- ja sõltuvus-probleemidega inimesed (nii vägivalla ohvrid kui ka toimepanijad) saavad tuge oma-valitsusest. Vältida tuleb juhtumeid, kus vägivalla ohvriks langenud vanemaealine on sunnitud vägivallast pääsemiseks kodunt lahkuma.
- Hoolekandeasutustes võetakse kasutusele konfliktivahenduse ja muud taastava õiguse meetodid.

6. VÄGIVALLAENNETUS DIGIMAAILMAS

Digimaailm ja tehnoloogia areng on toonud kaasa uue vägivallaliigi, mis ähvardab kannatanut olenemata vägivallatseja füüsilisest asukohast. Ohvrid, kes kogevad vägivalda vahetult, satuvad sageli ka virtuaalse ahistamise, jälitamise ja psühholoogilise vägivalla ohvriks, enamasti endise partneri poolt. Aina enam levivad sellised vägivalla viisid nagu seksuaalse alatooniga tekstisõnumid, suhtlusmeedias halvustamine, pidev kontakti otsimine, ohvri liikumise jälgimine nuhkvara või positsioneerimisvõimaluste abil jm. Selliseid veebikuritarvitamise vorme kasutatakse rohkem naiste ja tüdrukute seas.[40] Euroopa Liidus astutakse samme, et vähendada veebis ebaseaduslikku sisu. Kuigi Eesti laste digiohutuse teadmised on head, tuleb internetis suhtlemise ja turvalise käitumise oskuste arendamisele rohkem tähelepanu pöörata. Ühest küljest saab neid oskusi tõhusalt pakkuda haridussüsteem osana üldisest digioskuste ja teadmiste arendamisest, teisalt peaksid ka lapsevanemad hoidma end kursis laste tegevusega internetis, et vajaduse korral neid juhendada ja aidata häirivate kogemustega toime tulla. Kuna kasvanud on veebis radikaliseerunud inimeste arv ja paljud vägivaldsed äärmuslased on leidnud seal tugipunkti, peab veebikasutajaid harima ka sel teemal.

Tegevused

- Arendatakse inimeste digipädevusi ja kasvatatakse teadlikkust veebisuhtluse ohtudest kogu elukaare jooksul, et nad ei langeks digimaailmas ahistamise ohvriks ega paneks tahtmatult toime vägivalda. Täiendatakse teadmisi digimaailmas toime pandavast perevägivallast[41] ja selle mõjust ning eri veebisuhtluse vormide sobimatusest ja keelatusest.
- Noorte digihügieeni ning internetis suhtlemise sotsiaalsete oskuste seiramisest lähtudes arendatakse noorte oskusi vältida digivägivalla ohvriks langemist ja toimepanemist. Samuti vajavad digitarkust lapsevanemad, kes lastele seadmed soetavad ja nende kasutamist jälgivad.
- Vaja on laiapõhjalist uuringut, mis selgitaks välja (naistevastase) kübervägivalla juhtumid ja ulatuse ning analüüsiks digimaailmas toime pandavat perevägivalda ja selle mõju ning selliste juhtumite menetlus- ja karistuspraktikat. Analüüsitakse õigusaktide puudujääke, et kaitsta inimesi digimaailmas toime pandud ahistamise eest.
- Suurendatakse veebipõhist tuge ohtude ennetamiseks ja abi küsimiseks, kasutades digilahendusi ja veebipolitseinikke.
- Tugevdatakse digimaailmas toime pandud ahistamise ja seksuaalse väärkohtlemise juhtumite uurimist. Digimaailmas turvalisuse tagamiseks peab politsei olema piisavalt välja õpetatud tegelema uute vägivalla vormidega.
- Tehakse rahvusvahelist koostööd, et eemaldada veebist häiriv ja ebasobiv sisu ning peatada selle veebi jõudmine. Viiakse ellu ka tegevusi, mille abil kaitsta inimesi vägivaldsete ideoloogiate mõjude, sh terroristliku propaganda, valeinfo ja ohtliku sisu eest ning eemaldada ebasobivat veebisisu.

7. INIMKAUBANDUSE ENNETAMINE

Inimkaubanduse juhtumeid märgatakse ja neisse sekkutakse vähe, sestap on vaja tõsta teadlikkust sellest kuriteost. Et tagada kooskõla rahvusvaheliste nõuetega, on vaja muuta nii ennetuse kui tuvastamise praktikat kui vajaduse korral seadusi. Näiteks on vaja paremini tuvastada inimkaubanduse tunnustega tööalast ekspluateerimist ning kasvatada ettevõtjate ja töötajate teadlikkust inimkaubanduse ohtudest. Kuna Eestis on sagenenud teistest riikidest pärit naiste kupeldamise juhtumid, siis tuleb tähelepanu omistada seksiostu nõudlusele teavituse ning hoiakute kujundamise kaudu. Ametkondade koostöö toimib, kuid tagada tuleb kannatanute abistajate ja omavalitsuste koostöö, juhend-materjalid ja spetsialistide koolitused.

Tegevused

- Koolitatakse noori ja noortega töötavaid spetsialiste, et kasvatada nende teadlikkust inimkaubanduse ohvriks sattumise ohtudest ja abi saamise võimalustest. Inimkaubanduse ennetusse kaasatakse noori.
- Kampaaniate abil muudetakse seksiostuga seotud hoiakuid.
- Koolitatakse tööandjaid – eelkõige ehitus-, tootmis- ja teenindusvaldkonna ning töötleva tööstuse ettevõtjaid ning põllumajanduses ja mujal hooajatöötajate kasutajaid –, et tagada turvalised ja töötajaid mittediskrimineerivad värbamisahelad ning parandada tööandjate teadmisi võõrtööjõu palkamise reeglitest.
- Suurendatakse töötajate, eelkõige välismaalt Eestisse tööle tulevate inimeste teadmisi tööõigusest.
- Korraldatakse riskianalüüsil põhinevaid kontrolle ja tõhustatakse andmevahetust, et vähendada välismaalaste ebaseaduslikku töötamist Eestis.
- Kriminaalmenetluses tõhustatakse koostööd välismaalaste päritoluriikidega, et toetada uurimistoiminguid.
- Tagatakse inimkaubandusega seotud kuritegude ennetamine, avastamine ja uurimine koostöös pädevate asutustega, suurendades muu hulgas koostööd kohalikul tasandil.
- Analüüsitakse tööalase ekspluateerimise juhtumeid, et selgitada välja võimalik seos inimkaubanduse kuriteoga.
- Analüüsitakse inimkaubanduse sõltumatu jälgija[42] kogemusi teistes EL-i riikides ja sellise funktsiooni vajadust Eestis.
- Inimkaubanduse, sh seksiostu nõudluse ja seksuaalse väärkohtlemise vähendamiseks luuakse sekkumisprogramm seksiostjatele.

- Analüüsitakse vajadust ajakohastada ohvriabi seadust, välismaalaste seadust, menetlus-seadustikku ja karistusnorme järgmistes küsimustes: kupeldamisohvrite parem kaitse, inimkaubanduse kuriteo koosseisu sõnastus, ohvrilt teenuste ostu kriminaliseerimine, ohvri toime pandud teiste kuritegude mittearvestamine, kui need on toimunud ohvriks sattumise tõttu, juriidilise isiku vastutusele võtmine välismaalasele ebaseadusliku töötamise võimaldamise eest. Vajaduse korral muudetakse analüüsile tuginedes seadusi.

8. SEKSUAALVÄGIVALLA ENNETAMINE

Seksuaalkuritegudest politsei teavitamine on viimase kümne aastaga kahekordistunud. Samas on uuringutest teada, et enamik seksuaalvägivalla ohvreid ei teata juhtunust ega otsi abi. Noored soovivad saada rohkem infot, kuidas seksuaalset väärkohtlemist ennetada, ja praktilisi oskusi, et oma seksuaalõigusi tagada. Loodud on uusi teenuseid, kuid abi peab jõudma rohkemate inimesteni ning peab olema lihtsam seksuaalvägivallast ja probleemsest seksuaalkäitumisest rääkida ja abi saada. Juhtumite uurimine, tõendamine ja tagajärgedega tegelemine peab olema pidev, professionaalne ja toimuma eri asutuste koostöös.

Tegevused

- Kasvatatakse avalikkuse teadlikkust seksuaalvägivallast, sh veebis ja lähisuhtes toime pandavast seksuaalvägivallast, seksuaalvägivalla mehhanismidest ning ennetamise ja abisaamise võimalustest. Samuti täiendatakse inimeste teadmisi seksuaalsuhtega nõusoleku teemal ning nõusolekuta seksuaalsuhte õiguslikest tagajärgedest.
- Vanemahariduses pakutakse laste seksuaalkasvatuse alaseid koolitusi koos infomaterjalide ja nõustamisvõimalustega.
- Lastele ja noortele antakse eakohaseid teadmisi oma keha ja tervisega seotud õigustest ja seksuaalharidusest. Selleks arendatakse koolituste ja töövahendite abil haridusasutuste – lasteaedade, koolide, kutsekoolide, kõrgkoolide jt – ning noorsootöö ja huvihariduse ning- tegevustega tegelevate asutuste töötajate teadmisi, hoiakuid ja oskusi.
- Võetakse laiemalt kasutusele laste seksuaalkäitumise hindamise ja sellele reageerimise lipusüsteem[43]. Lastega tegelevaid spetsialiste koolitatakse sel teemal nii baas- kui ka täiendõppes.
- Täiendatakse spetsialistide teadmisi ja oskusi ennetada ja märgata seksuaalset väärkohtlemist kinnistes asutustes ja asendushooldusel.
- Arendatakse lahendusi, mille kaudu lapsed ja noored saavad lihtsalt ja mugavalt teatada seksuaalsest väärkohtlemisest ning küsida probleemse seksuaalkäitumise korral nõu.
- Arendatakse seksuaalvägivalla ohvrite vajadustele vastavaid teenuseid, sh parandades olemasolevate teenuste – seksuaalvägivalla kriisiabikeskuste, seksuaalvägivalla ohvrite tugirühmade ja individuaalse psühholoogilise nõustamise – kvaliteeti.
- Arendatakse nõustamis- ja tugiteenust lapsepõlves seksuaalset väärkohtlemist kogenud täiskasvanutele.
- Analüüsitakse, kas seksuaalvägivalda käsitlevad õiguslikud normid ja nende rakendamine vastavad rahvusvahelistele nõuetele, ja vajaduse korral norme muudetakse.

9. SPETSIALISTIDE VÄGIVALLATEADLIKKUS JA SEKKUMISOSKUSED

Spetsialistidel on oluline roll vägivalla märkamisel ja sellele reageerimisel, mistõttu peavad neil olema head teadmised ja oskused vägivalda ära tunda, juhtumitele reageerida ja neid lahendada. Osa spetsialiste suhtub vägivalda liiga sallivalt ja nende arusaamad probleemide lahendamisest on puudulikud. Spetsialistid ei tunne piisavalt peamisi põhimõtteid ja tööprotsesse, millele tuginedes sekkuda vägivallakahtluse korral õigel ajal.

Tegevused

- Analüüsitakse spetsialistide teadmisi vägivallast, et kavandada täpsemad tegevused, mille abil teadmisi täiendada. Eraldi tähelepanu pööratakse venekeelsele sihtrühmale.
- Riigi osutatavate ja kohalike teenuste pakkujad peavad olema rohkem nähtavad ja abivajajatele kiiresti leitavad.
- Täiendatakse noortega töötavate spetsialistide ja noorte endi teadmisi ja oskusi, et nad märkaksid vägivalda ja oskaksid sellele reageerida. Eesmärk on ennetada ja võimaluse korral lahendada vägivallajuhtumeid vahetult ja esmatasandil, kasutades muu hulgas konfliktivahenduse meetodeid.
- Laste ja noortega töötavaid organisatsioone julgustatakse koostama käitumisjuhiseid, kuidas tagada laste heaolu, vägivalda ennetada ja vägivallajuhtumi korral sekkuda.
- Luuakse kasutajasõbralikud digilahendused, et täita lastega töötamise piirangut.
- Arendatakse spetsialistide töövahendeid ja sekkumismeetodeid, mille abil spetsialistid vägivallajuhtumeid märkavad, dokumenteerivad ja edasi suunavad.
- Esmatasandi spetsialiste koolitatakse ära tundma radikaliseerumise esmaseid märke ning arvestama ennetustöös teistsuguse kultuuri- ja usutaustaga inimeste mõttemaailma ja käitumisreeglitega.
- Vägivallateemadega kokku puutuvatele spetsialistidele tagatakse supervisioonivõimalus.

10. OHVRISÕBRALIK MENETLUS

Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030 näevad ette, et 2030. aastal on Eestis turvaline ja õiglane ühiskond, mille sõltumatu, tõhusa, nutika ja ohvreid abistava kriminaaljustiitssüsteemiga puutub kokku vähe lapsi ja noori. Kannatanute kaitse ja kohtlemise 2017. aasta uuring[44] näitas, et ohvrite kaitse- ja abisüsteem tuleb ümber kujundada, et see vastaks ohvri vajadustele, ja tagada, et töö ohvriga toimuks ohvri jaoks sujuvalt, katkestusteta, talle arusaadavas ja lihtsas keeles ning eelarvamusvabalt. 2019. aastal loodud kannatanu tagasiside kogumise süsteem[45] peab andma asutustele laialdast teavet kannatanute kohtlemise kohta. Menetlusasutused peavad pakkuma ohvrile rohkem tuge, arendama ohvrisõbralikku suhtlemisoskust ning tutvustama paremini ohvri õigusi. Menetlus on üks osa ohvri probleemide lahendamisest – sellest üksi ei pruugi ohvri heaolu taastamiseks piisata.

Tegevused

- Et menetlusotsuste sisu oleks ohvritele paremini arusaadav, lihtsustatakse menetlusdokumentide ja infomaterjalide keelekasutust.
- Luuakse terviklik kannatanute teavitamise süsteem, kus kannatanu saab kuriteoteadet esitades automaatselt ülevaate kuriteoohvri õigustest, tugiteenustest ja võimalusest enda kohtlemise kohta tagasisidet anda. Tugi peab olema kättesaadav menetluse tulemustest olenemata. Vägivallaohvri toetamiseks kasutatakse digilahendusi.
- Menetlustes järgitakse kannatanute kohtlemise parimat praktikat: ohvrite traumateadliku ja individuaalsetest vajadustest lähtuva kohtlemise põhimõtteid vägivallaohvrite teisese ohvristumise vältimiseks. Korraldatakse tundliku kohtlemise koolitusi ja toetatakse spetsialiseerumist. Senisest enam pööratakse tähelepanu lapsohvritele, erivajadustega ohvritele ja teistele haavatavatele ohvritele, sh vaenukuritegude ohvritele.
- Lepitakse kokku normid ja standardid, mille alusel pakutakse ohvritele teenuseid ning edastatakse ohvritega seotud infot ohvritega töötavate asutuste vahel ja teenuste osutamisel. Abi saamise teekond peab olema ohvrile turvaline ja selge.
- Võetakse kasutusele lahendusi, et senisest enam jõuaks kuritegevusest saadav tulu ohvrite abistamisse ja kuriteoennetusse. Näiteks laiendatakse praktikat, kus vägivalla toimepanija tasutud sihtotstarbelist summat ei kanta riigi tuludesse, vaid vabaühendustele, kes lahendavad sotsiaalseid probleeme kogukonnas.
- Lastega seotud vägivallajuhtumite menetlemisel lähtutakse lapsesõbraliku menetluse põhimõtetest: selle tundmine seatakse normiks menetlejate koolitamisel ja laste kui menetlusosaliste kohtlemisel. Arendatakse lapsesõbralikke teenuseid, sh lapsesõbralikku menetlust toetavat keskkonda.

11. VÄGIVALLAOHVRITE KAITSE JA TUGI

Ohvri toetamine peab lähtuma tema individuaalsetest vajadustest ja soodustama tema toimetulekut. Pakutavad teenused peavad olema kvaliteetsed ja kättesaadavad kõigile abivajavatele, olenemata ohvriks langemise kohast ja vägivalla liigist. Ohvreid abistav süsteem peab lähtuma enim abi vajavast ohvrist ja arvestama ohvri toimetulekuvõimega. Osa ohvrite sihtrühmi on saanud seni vähem tähelepanu: erivajadustega, eakad, vaenukuritegude ohvrid, lapsena vägivalda kogenud täiskasvanud. Probleeme esineb psühholoogilise abi osutamisega.[46] Tähtis on tagada vägivallaohvrite, iseäranis haavatavate sihtrühmade kaitse ja tugi kriisiolukordades ja pärast neid.

Tegevused

- Parandatakse kuriteoohvritele teabe jagamist arusaadava keelekasutuse abil. Õiguskaitsesüsteemis kasutatakse lihtsamat keelt, et menetluses jagatav teave oleks ohvritele ja nende lähedastele mõistetavam ning kuriteoohvrid saaksid selgitada spetsialistidele oma soove ja vajadusi.
- Koostatakse uus ohvriabi seadus, milles korrastatakse ohvriabisüsteemi ja teenuseid. Näiteks korrastatakse psühholoogilise kulu hüvitamise ja psühholoogilise abi osutamise põhimõtteid ja viise. Kuriteoohvrite riiklik hüvitis viiakse vastavusse ohvrite ja nende laste toetamise tegeliku vajadusega.
- Laiendatakse ohvrite kaitseks mõeldud teenuseid ja võetakse kasutusele ka mobiilsed lahendused. Juriidiline abi vägivallaohvritele muudetakse kättesaadavamaks. Arendatakse nõustamist ja tuge (sh kogemusnõustamist) lapsepõlves vägivalda kogenud inimestele. Suure riskiga juhtumites rakendatakse ohvrite kaitseks MARAC-i mudelit[47]. Jätkatakse naiste tugikeskuse teenuse arendamist.
- Tagatakse ohvreid kaitsev lähenemiskeeldude süsteem, otsese ohu korral viiakse vägivallatseja sündmuskohalt ära ning analüüsitakse, kuidas kindlustada perevägivalla korral võimalikult kiiresti vägivallatseja lahkumine ühiselt elamispinnalt.
- Vägivallaohvri abistamiseks kasutatakse peale ohvriabisüsteemi ka muid, sh ohvri enda võrgustikus ning haridus-, kultuuri-, spordi-, sotsiaal- ja tervishoiusüsteemis ja mujal kättesaadavaid abistamisvõimalusi. Eri tugivõimalusi käsitletakse tervikuna, eri teenuste osutamine peab olema terviklik ja selge ning kasutajale mugav. Tuleb vältida dubleerimist.
- Ohvritega kokku puutuvatele spetsialistidele õpetatakse kuriteoohvrite õiguste kaitset, vajaduste hindamist, suhtlemisoskust, taastavat õigust ja traumateadlikku kohtlemist.
- Luuakse ohvri vajadustel ja kasutusmugavusel põhinevad infoedastus- ja andmevahetuslahendused, mille abil edastatakse ohvrile teenusepakkujate infot ja teenusepakkujad vahetavad ohvri andmeid. Ohvri andmeid edastades järgitakse ohvri hea kohtlemise põhimõtteid.

- Ohvrile antakse juurdepääs taastava õiguse teenustele, kui see on turvaline ja aitab tema heaolu taastada. Ohvrite kohtlemisel võetakse taastava õiguse põhimõtted laiemalt kasutusele.
- Hinnatakse pidevalt kannatanute rahulolu teenuste ja kohtlemisega ning seda võetakse arvesse kohtlemispraktika ja teenuste arendamisel.

12. VÄGIVALLAST LOOBUMISE TOETAMINE

Vägivalla vähendamiseks peab vägivallatseja võtma ka ise rohkem vastutust oma vägivaldse käitumise eest ning astuma samme vägivallast loobumiseks. Selleks vajab ta professionaalset nõu ja juhendamist. Vägivallatsejatele, sh digivägivalla toimepanijatele, on praegu tugimeetmeid ja programme vähe või ei leia need inimesed teed teenuseni. Vägivallast loobuja vajab vägivallamustrist väljumiseks pikaajalist tuge ja nõustamist, kusjuures jätkutuge vajavad ka need, kes on juba osalenud tugirühmades ja programmides.[48] Tõhustada tuleb ka tööd vanglasüsteemi jõudnud vägivallatsejatega. Samuti tuleb tõhustada järelevalvet varem karistatud inimeste üle, et ennetada korduvat vägivalla kuritegude toimepanemist (nt lastega töötamise piirangu meetme tõhustamine).

Tegevused

- Vägivallast loobuda soovijatele pakutakse vajaduspõhist ja võimalikult lihtsalt saadavat tuge, sh tugiliini ja veebinõustamist, ning suurendatakse nõustamise mahtu. Vägivalla toimepanijatele mõeldud programmid peavad olema kogukondlikud ja sootundlikud ning tuginema soolise võrdõiguslikkuse põhimõtteile.
- Luuakse probleemse seksuaalkäitumisega noorte kohtlemise mudel koos vajalike hindamisvahendite ja sekkumistega.
- Tervishoiuvaldkonnas tagatakse madala lävega nõustamisteenus probleemse seksuaalkäitumisega täisealistele.
- Toetatakse digilahenduste kasutuselevõttu, et mõjutada vägivalla toimepanijaid vägivallast loobuma. Kinnipidamiskohtades jätkatakse praktikat, et vägivallatsejatele tutvustatakse ja pakutakse kohe nõustamis-võimalusi, mis aitavad vägivallast loobuda.
- Arendatakse vägivalla toimepanijatele mõeldud programme kriminaaljustiitssüsteemis, eeskätt kriminaalhoolduses ja vanglas. Programmide rakendajatele pakutakse regulaarselt koolitust ja metoodilist tuge. Sealjuures arendatakse noortele sobivat paarisuhtevägivalla ennetamise programmi. Samuti luuakse programmid sõltuvusprobleemidega vägivallatsejatele. Kaalutakse kriminaalhoolduse programmide kättesaadavaks tegemist ka programmikohustuse saanud õigusrikkujatele, kelle suhtes lõpetab prokurör menetluse oportuniteediga.
- Tagatakse vägivalla toimepanijaga töötava kriminaalhooldaja ja ülejäänud koostöövõrgustiku, sh politsei ja ohvrit nõustava võrgustiku süsteemne koostöö (sh infovahetuse õiguslikud alused). Analüüsitakse MAPPA[49] rakendamise korraldust ja seniseid tulemusi ning tagatakse MAPPA tõhus rakendamine suure riskiga vägivallatsejatele.

13. TERVISHOIU- JA SOTSIAALTEENUSTE OSUTAJATE SUUREM ROLL VÄGIVALLAENNETUSES

Füüsilise vägivalla ohver pöördub abistavatest asutustest sagedamini tervishoiuteenuse osutaja poole – enamasti vägivallast tingitud psühholoogiliste kaebuste või vigastuste tõttu. Sestap on tervishoiuvaldkonnal vägivallajuhtumite avastamisel ja takistamisel tähtis ja arvatust suurem roll. Selleks et tervishoiuteenuse osutaja vaatevälja sattunud ohver ei jääks abita, on vaja tagada vägivalla varane tuvastamine ja lahendada küsimused, mis puudutavad andmevahetust ja koostööd teiste asutustega ning toe pakkumist nii tervishoiuasutustes kui ka väljaspool neid. Tervishoiuasutuste roll vägivallaennetuses tuleb täpsemalt kokku leppida ja selgemalt määratleda.

Tegevused

- Analüüsitakse tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistide teadmisi vägivallast, et kavandada täpsemad tegevused spetsialistide vägivallateadlikkuse kasvatamiseks.
- Baas- ja täiendkoolituse kaudu arendatakse tervishoiuasutuste töötajate (sh ämmaemandate) teadmisi naistevastasest vägivallast ja selle tervisemõjudest ning oskusi vägivalda märgata ja sellesse sekkuda. Tervishoiuasutuste töötajaid koolitatakse pakkuma ohvrile esmast tuge ning tegema koostööd tugiteenuse pakkujate ja õiguskaitsjatega. Vajaduse korral koostatakse asutustele eraldi juhised.
- Tervishoiu- ja sotsiaalteenuse osutajatele töötatakse välja töövahendid, mille abil märgata varakult vägivalda ja lapsepõlves toimunud väärkohtlemise mõjusid. Neid töövahendeid katsetavad kõigepealt esmatasandi spetsialistid (nt ämmaemandad, perearstid, -õed). Arendatakse tervishoiutöötajate valmisolekut, teadmisi ja oskusi tegelda vägivalla ohvrite ja toimepanijatega.
- Seksuaalvägivalla kriisiabikeskuste ja teiste ohvriabiteenuste kaudu jõutakse rohkemate seksuaalvägivalla ohvriteni, olenemata sellest, kas nad on pöördunud abi saamiseks õiguskaitseasutuste poole.
- Tervishoiu- ja õiguskaitseasutused ning ohvriabi lepivad kokku vägivallaohvrite andmete dokumenteerimise ja edastamise eesmärgid, reeglid ja korra. Arendatakse tervishoiutöötajate kasutuses olevaid vahendeid ohvritega seotud info dokumenteerimiseks ja ohvritele teenuste pakkumiseks.
- Alkoholi ja narkootikumidega seotud vägivalla ennetamiseks arendatakse töövahendeid ning muudetakse nõustamine ja ravi kättesaadavaks kogu Eestis. Arendatakse tervishoiuteenuse osutajate ja õiguskaitseasutuste koostööd, et tagada vaimse tervise probleemide ägenemise korral kiire reageerimine vägivallaepisoodide ennetamiseks.

14. VÄGIVALLAENNETUSE POLIITIKA MÕJU UURIMINE

Vaja on andmeid ja uuringuid, et paremini mõista eri vägivallaliikide olemust, hinnata vägivalla ohvriks langemise trende ning seda, kuidas ja kelle puhul sekkumised toimivad ning mil moel parandada vägivalla ennetamise ja sellele reageerimise kvaliteeti. Vägivallakuritegude ja menetlusandmete statistika kvaliteeti tuleb parandada ja muuta need kättesaadavamaks, et suurendada andmete rolli vägivallavastase poliitika kavandamisel.

Tegevused

- Korraldatakse regulaarselt vägivalla leviku uuringuid ja konkreetsetele probleemidele keskendatud analüüse. Analüüsitakse vägivallakuritegude menetlus- ja karistuspraktikat, vägivalla toimepanijate retsidiivsust ning ennetus- ja sekkumismeetmete mõju. Tehakse rahvusvahelist koostööd, et kindlustada parima praktika kasutuselevõtt.
- Vägivallaennetuse poliitika kujundamisse ning ennetus- ja sekkumismeetmete arendamisse kaasatakse kannatanuid, sealhulgas küsides nende tagasisidet teenuste ja kohtlemise kohta.
- Uuendatakse õiguskaitsestatistika platvormi, parandatakse vägivallakuritegusid puudutavate andmete kvaliteeti ja avaandmete kättesaadavust. Vaja on paremat juhtumipõhist ülevaadet ja soopõhiste andmete kättesaadavust.

1. Vt Makarova, M (2020). COVID-19 teemaline küsitlus. 6. voor (21.–23.04.2020). Riigikantselei üldraport.
2. Soo, K (2010). Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/paarisuhtevagivallaraport_loplik.pdf
3. Vt https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2015/03/vagivallakuritegude_hind_centar_loplik.pdf
4. Vt vägivalla tüpoloogia Maailma Terviseorganisatsiooni käsitluses. Maailma Terviseorganisatsioon (2002). World Report on Violence and Health. Summary. https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf
5. Vt https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vagivalla-vahendamise-arengukava-aastateks-2010-2014.
6. Vt https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vagivalla-ennetamise-strateegia-2015-2020-0.
7. Vt https://www.valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/arengukavad.
8. Vt https://www.valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/koalitsioonilepe.
9. Vt https://www.valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/tegevusprogramm.
10. Strateegia „Eesti 2035“. https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia
11. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kriminaalpoliitika_pohialused_2030.pdf
12. Maailma Terviseorganisatsioon. The Public Health Approach. https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach
13. Maailma Terviseorganisatsioon (2016). INSPIRE. Seven Strategies for Ending Violence Against Children. https://www.who.int/publications/i/item/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children
14. Global status report on violence prevention, 2014. https://www.who.int/publications/i/item/9789241564793
15. Euroopa Põhiõiguste Amet (2021). Euroopa kuriteoohvrite uuring. https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-survey-crime
16. Makarova, M (2020). COVID-19 teemaline küsitlus. 6. voor (21.-23.04.2020). Riigikantselei üldraport.
17. Justiitsministeerium (2021). Kuritegevus Eestis 2020. https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/vagivallakuriteod
18. Ibid.
19. Norstat (2021). Seksuaalse väärkohtlemise kogemine lapsepõlves ja viimase aasta jooksul. https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Uuringud/seksuaalse_vaarkohtlemise_kogemise_uuringu_esitlus_18.05.2021.pdf
20. Euroopa Põhiõiguste Amet (2021). Euroopa kuriteoohvrite uuring. https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-survey-crime
21. Euroopa Põhiõiguste Amet (2021). Euroopa kuriteoohvrite uuring. https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-survey-crime
22. Surma põhjuste registri andmed. Vt https://www.tai.ee/et/statistika-ja-registrid/surma-pohjuste-register
23. Euroopa Põhiõiguste Amet (2021). Euroopa kuriteoohvrite uuring. https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-survey-crime
24. Vt https://www.who.int/publications/i/item/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children.
25. Centar (2015). Vägivallakuritegude hind. https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2015/03/vagivallakuritegude_hind_centar_loplik.pdf
26. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut (2016). Perevägivalla hind Eestis. https://www.sm.ee/sites/

default/files/content-editors/Sotsiaal/Norra/vagivalla_hind.pdf

27. Vt https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/vagivallaennetuse-tunnustusauhind
28. Teade valdkondlike valitsuskomisjonide liitmise ja valdkonnaülese ennetuse kokkuleppe kinnitamise kohta: https://www.just.ee/et/uudised/justiitsministeeriumi-ettepanekul-arutati-kolme-valitsuskomisjoni-uhendamist.
29. Vt https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/valdkonnaulese_ennetuse_pohimotete_kokkulepe_21.04.2021.pdf
30. EN inimkaubanduse direktiivi ülevõtmisega seotud hinnang Eestile: https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/estonia.
31. EN Istanbuli konventsioon: https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002, EN inimkaubanduse konventsioon: https://www.riigiteataja.ee/akt/223122014002, EN Lanzarote konventsioon: https://www.riigiteataja.ee/akt/203112016001.
32. Maailma Terviseorganisatsioon (2019). School-based violence prevention. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/324930/9789241515542-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y
33. Justiitsministeerium (2019). Kuritegevus Eestis 2018.
34. Tervise Arengu Instituut (2011). ESPAD-i 2011. aasta aruanne. Sõltuvusainete tarbimine kooliõpilaste hulgas 36 Euroopa riigis: kokkuvõte. https://op.europa.eu/fr/publication-detail/-/publication/17c547a3-112b-46b7-9abc-9d24303ebf42/language-et/format-PDF
35. Markina, A. & Žarkovski, B. (2014). Laste hälbiv käitumine Eestis.
36. Sotsiaaltöö 3/2019. Lapse õiguste erinumber. https://www.terviseinfo.ee/et/blogi/5271-ilmus-lapse-oigustele-puhendatud-sotsiaaltoeoe-erinumber
37. http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2017/11/Lapsed-vanemad-aruanne.pdf
38. Maailma Terviseorganisatsioon (2011). European report on preventing elderly maltreatment. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/144676/e95110.pdf
39. Vt õiguskantsleri kontrollkäike: https://www.oiguskantsler.ee/et/kontrollk%C3%A4ik.
40. Vt täpsemalt http://publications.europa.eu/resource/cellar/0986a0fa-beb7-11e7-a7f8-01aa75ed71a1.0014.04/DOC_2.
41. Siin on mõeldud eeskätt vägivalla viise nagu seksuaalse alatooniga tekstisõnumid, suhtlusmeedias halvustamine, pidev kontakti otsimine, ohvri liikumise jälgimine nuhkvara või positsioneerimisvõimaluste abil
42. Siin on silmas nn eriraportööri funktsiooni täitvat institutsiooni.
43. Vt täpsemalt https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/lipususteem.
44. RAKE (2017). Kuriteoohvrite ja kaitse uuring.https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/uuringute-andmestikud/kuriteoohvrite-kaitse-ja-kohtlemise-uuring-2017
45. Ohvrite abistamise juhendid veebis: https://www.palunabi.ee/, https://abiksohvrile.just.ee/, https://lapsesobralikmenetlus.just.ee/et, https://kannatanute-tagasiside.just.ee/, www.kriminaalpoliitika.ee/murebaromeeter, https://www.just.ee/et/laste-ja-noorte-seksuaalse-vaarkohtlemise-uuring, https://www.just.ee/et/kuriteoohvri-infoleht, https://www.just.ee/et/laste-vaarkohtlemine-spordis, https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/abisaamisvoimalused_uimastamise_voi_murgistamise_ja_seksuaalvagivalla_kahtluse_korral_2020_0.pdf. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuriteos_kannatanute_tagasiside_2020_aasta_ulevaade.pdf
46. Sotsiaalministeerium (2020). Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus. https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/33c74e91-032b-42fb-9a96-783ae46493b0?activity=1#Leo7M2ob
47. Vt täpsemalt https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/marac-juhtumikorralduse-mudel
48. Kass, V. (2020). Ülevaade vägivallast loobumise toetamise teenusest Eestis 2020. aastal.
49. MAPPA on alates 2015. aastast kõigis Eesti kriminaalhooldusosakondades alaliselt kasutusele võetud suure riskiga õigusrikkuja kohtlemise, ametiasutuste koostöö ja infovahetuse mudel.